

ЗМІСТ ПРАВА ПРЕДСТАВНИКІВ ОРГАНУ ПРАВОСУДДЯ НА ПОВАГУ ДО ГІДНОСТІ ТА ЧЕСТІ, ПРАВА НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ

Кучерявенко Вікторія Сергіївна,

аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена питанню змісту права представників органу правосуддя на повагу до гідності та честі, права на недоторканність ділової репутації.

У статті досліджено сутність честі, гідності та ділової репутації як особистих немайнових благ, що належать представникам органу правосуддя. Визначено, що характерними ознаками честі, гідності та ділової репутації як особистих немайнових благ є: особистий характер та немайновитість, особливість підстав їх виникнення та припинення, змінювальність та невизначеність обсягу, безстроковість.

На підставі аналізу передумов для характеристики моральних якостей представників органу правосуддя через категорію «честь та гідність судді» та з огляду на положення ст.21, ч.1 ст.28 Основного Закону України, ч. 1 ст. 297 ЦК України, зроблено висновок, що в правовій площині говорити про існування спеціальних різновидів честі та гідності не доводиться.

На підставі аналізу положень ст.ст.271, 297, 299 ЦК України зроблено висновок, що законодавець, конкретизуючи зміст права на повагу до гідності та честі, права на недоторканність ділової репутації, фактично відійшов від традиційного доктринального погляду відносно змісту суб'єктивного права як міри можливої поведінки володільця суб'єктивного права, яка реалізується крізь призму тріади правомочностей.

На підставі узагальненого аналізу положень ЦК України висловлені пропозиції щодо удосконалення окремих положень кодексу в частині закріплення права на честь та гідність, права на ділову репутацію.

За результатами дослідження зроблено висновок, що зміст права представників органу правосуддя на повагу до гідності та честі, права на недоторканність ділової репутації охоплює правомочність на чужі дії (тобто можливість вимагати від інших осіб виконання покладених на них обов'язків) та правомочність із захисту (можливість звернутися до компетентних органів держави за захистом порушеного права).

Ключові слова: особисті немайнові права, честь та гідність, ділова репутація, честь та гідність представника органу правосуддя, ділова репутація представника органу правосуддя.

Kucheriavenko Viktoriia. The content of the right of judges to respect for dignity and honor, the right to inviolability of business reputation

The article is devoted to the content of the right of judges to respect for dignity and honor, the right to inviolability of business reputation.

The article examines the essence of honor, dignity and business reputation as personal non-property goods of judges.

It is determined that the characteristic features of honor, dignity and business reputation as personal non-property goods are: personal character and non-property, peculiarity of the grounds for their occurrence and termination, variability and uncertainty of the volume, perpetuity. Based on the analysis of the preconditions for characterizing the moral qualities of judges through the category of honor and dignity of a judge and taking into account certain constitutional

provisions and the provisions of the Civil Code of Ukraine, it is concluded that in the legal field to talk about the existence of special types of honor and dignity is not necessary.

Based on the analysis of the provisions of Articles 271, 297, 299 of the Civil Code of Ukraine, it is concluded that the legislator specifying the content of the right to respect for dignity and honor, the right to inviolability of business reputation actually departed from the traditional doctrinal view on the content of subjective right.

On the basis of the generalized analysis of the provisions of the Civil Code of Ukraine, proposals were made to improve certain provisions of the Code, in terms of consolidating the right to honor and dignity, the right to business reputation.

According to the results of the study, it was concluded that the content of the right of judges to respect for dignity and honor, the right to inviolability of business reputation, as a subjective rights consists of competencies of the actions of others and competence to protect their rights.

Key words: *personal non-property rights, dignity and honor, business reputation, honor and dignity of judges, business reputation of judges.*

Честь, гідність та ділова репутація – морально-етичні категорії, які протягом усієї історії людства посідають вагоме місце в структурі суспільних відносин в якості імпульсів діяльності суспільної спрямованості. Адже кожна особа як представник суспільства, дотримуючись норм та принципів встановлених соціумом, прагне до визнання оточуючими її моральних заслуг, прагне обіймати належне місце в суспільстві.

Досягнення особою окресленої вище мети можливо за рахунок того, що кожна особа як представник суспільства здійснює свою діяльність під контролем останнього. А сама діяльність особи підлягає оцінці з боку оточуючих (об'єктивна сторона честі). Формування суспільної оцінки про особу відбувається шляхом співставлення в свідомості оточуючих отриманої інформації про діяння та поведінку особи з інформацією про суспільні потреби, з критеріями добра і зла, справедливості, совісті, обов'язку, суспільного ідеалу [1, с. 8].

Правильність такої оцінки досягається за рахунок достовірності, актуальності, повноти інформації [1, с. 8].

Сформоване суспільством уявлення про честь особи слугує передумовою для самооцінки особою своєї поведінки, своїх діянь на основі власного внутрішнього духовного світу, світогляду, пріоритетів та переконань (суб'єктивна сторона честі) [1, с. 8; 2, с. 88; 3, с. 81]. За рахунок цього особа виявляє здатність подавляти в собі егоїстичні прагнення і здатна продовжувати здійснювати свою діяльність у відповідності до прийнятих моральних норм.

Гідність також має два аспекти прояву. Об'єктивний прояв гідності пов'язаний

із цінністю [4, с. 68], значущістю кожної людини безвідносно до її індивідуальних особливостей. Лише внаслідок того, що людина є біосоціодуховною істотою, вона вже наділена певною гідністю [5, с. 55]. А суб'єктивний, пов'язаний з діяльністю самої особи є відображенням гідності конкретної людини. Утвердження, обстоювання та втрата особою гідності здійснюється за рахунок проекції власного індивідуального «Я» на загальнолюдські цінності й ідеали [6]. Сформоване почуття гідності виступає регулятором поведінки особи і саме через нього здійснюється найбільш ефективний моральний спосіб корекції поведінки особи, яка добровільно у цілковитій відповідальності, гармонії зі своїми почуттями й переконаннями здійснює вчинки, що відповідають моральним вимогам суспільства [7, с. 22].

Не менш вагому роль у регулюванні поведінки особи відіграє її ділова репутація. На відміну від честі та гідності, які, будучи приналежними до особистісної сфери особи, мають свій вияв через оцінку духовних, соціальних якостей особи, ділова репутація є категорією, приналежною до професійної сфери діяльності особи та, відповідно, має свій прояв через оцінку ділових якостей особи, її кваліфікацію, рівень результативності виконання покладених на неї професійних, службових обов'язків. Формування ділової репутації здійснюється з моменту залучення особи до активної, професійної діяльності. Ділова репутація персоніфікує особу у відповідній сфері професійної діяльності.

Безумовна значимість честі, гідності та ділової репутації в структурі суспільних відносин обумовила необхідність їх дер-

жавного забезпечення і видання низки нормативно-правових актів, спрямованих на їх охорону від неправомірного посягання, в тому числі в цивільно-правовій площині.

У межах Цивільного кодексу України ідея поширення норм цивільного права на честь, гідність та ділову репутацію знайшла свій розвиток в якості відособленої категорії об'єктів цивільного права – особистих немайнових благ.

Характерно, що в площині семантики «благо» розглядається як добро, щастя, достатки, вигоди, дари природи, все те, чого потребує людина в житті [8, с. 191]. У площині філософських досліджень поняття «благо» використовується для позначення того, що втілює позитивний ціннісний зміст [9, с. 58]. Ціннісна характеристика поняття «благо» прослідковується і в площині цивілістично-правових досліджень [10, с. 250; 11, с. 694; 12, с. 141]. Утім, ціннісною характеристикою сутність честі, гідності та ділової репутації як об'єктів цивільних прав не вичерпується.

Загальноприйнятими в цивільному праві України визнаються такі ознаки честі, гідності та ділової репутації, як безпосередньо особистий характер та немайновитість.

Утім, особистий характер та немайновитість є визначальними, але не єдиними характерними ознаками розглядуваних особистих немайнових благ. Честь, гідність та ділова репутація наділені також рядом інших суттєвих ознак, які характеризують їх в якості особистих немайнових благ та дозволяють детальніше їх пізнати. Зокрема, до ряду таких відносять: особливість підстав їх виникнення та припинення, безстроковість, змінювальність та невизначеність обсягу.

Саме змінюваність як ознака таких особистих немайнових благ, як честь, гідність, обумовлює залежність змісту розглядуваних немайнових благ від діяльнісних проявів особи в суспільстві, відмінності в ціннісній характеристиці людей [3, с. 60]. А тому досить часто ми зустрічаємо апелювання загальною категорією «честь та гідність» з прив'язкою до провідної сфери діяльнісного прояву особи в суспільстві. Наведене стосується і представників

органу правосуддя. Характеристика їхніх моральних якостей здійснюється шляхом апелювання до такої категорії, як «честь та гідність судді», з огляду на сформовані суспільством засади моральності, які мають як загальний характер, так і спеціальний характер, в силу їх формування спеціально по відношенню до представників органу правосуддя. Такі вимоги відображені в Правилах суддівської етики.

У правовій площині говорити про існування спеціальних різновидів честі та гідності не доводиться. Адже відповідно до положень ст. 21 Основного Закону України усі люди є рівними у гідності та правах. Відповідно до положень ЦК України честь та гідність виступають об'єктом права на повагу до честі та гідності, яке відповідно до положень ч. 1 ст. 28 Основного Закону України, ч. 1 ст. 297 ЦК України визнається за кожним.

Для надання правового забезпечення таким особистим немайновим благам, як честь, гідність та ділова репутація, держава закріпила за особою право на повагу до гідності та честі (ст. 297 ЦК України), право на недоторканність ділової репутації (ст. 299 ЦК України).

У сучасних цивільно-правових дослідженнях зміст права на честь та гідність, права на ділову репутацію розкривається крізь призму традиційної «тріади правомочностей». Зокрема: правомочності на власні дії (правовиконання); правомочності на чужі дії, тобто можливість вимагати від інших осіб виконання покладених на них обов'язків; правомочності захистити своє право, звернутися за захистом до держави у разі порушення суб'єктивного права з боку правозобов'язаної особи.

При цьому стверджується, що правомочність на власні дії, в межах суб'єктивного права честь та гідність, охоплена повноваженнями щодо володіння, користування та зміни честі, гідності. А в межах права на ділову репутацію правомочність на власні дії охоплена повноваженнями з володіння, використання, зміни та реалізації ділової репутації у цивільному обороті.

Характерно, що повноваження з володіння в межах суб'єктивного права на честь та гідність, права на ділову репутацію зводиться науковцями до можливості фізичної особи фактично володіти

честью та гідністю, діловою репутацією, самостійно, без звернення до інших осіб. Повноваження з користування в межах суб'єктивного права на честь та гідність, права на ділову репутацію зводиться до можливості фізичної особи використовувати уявлення про себе, які склалися у думці суспільства. Повноваження зі зміни змісту, в межах суб'єктивного права на честь, на думку науковців, реалізується шляхом укладання різноманітних угод щодо створення іміджу [13]. А в межах суб'єктивного права на ділову репутацію зміна змісту ділової репутації в позитивний бік забезпечується покращенням виробничих, управлінських показників, а також покращенням ділових та професійних якостей. А в негативний бік – шляхом вчинення фізичною особою певних деструктивних дій або прояву бездіяльності. Повноваження з реалізації ділової репутації у цивільному обороті мають свій вираз у можливості правоволодільця ділової репутації здійснити поширення набутої ділової репутації на інших осіб шляхом укладання відповідних договорів [2, с. 49, 60].

Правомочність вимоги у змісті права на честь та гідність, права на ділову репутацію проявляється через можливість особи-носія честі, гідності, ділової репутації вимагати від держави в особі уповноважених органів, посадових та службових осіб, суспільства та окремих фізичних чи юридичних осіб не порушувати у будь-який спосіб її право на честь та гідність, право на ділову репутацію [2, с. 58, 60].

Правомочність захисту, як у змісті права на честь та гідність, так і у змісті права на ділову репутацію, зводиться науковцями до можливості особи-носія у випадку порушення відповідних прав звернутися за їх захистом до компетентних органів державної влади або вдатися до самозахисту [2, с. 60].

Вибудовуючи власне бачення щодо питання змісту права на честь та гідність, права на ділову репутацію, передусім хотілось би звернути увагу, що:

1. У межах ст. 271 ЦК України зміст особистого немайнового права розкривається законодавцем не крізь призму загальної теорії відносно трьохелементної структури суб'єктивного права, а через можли-

вість особи-носія відповідного особистого немайнового права вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя, без визначення при цьому жодних загальних активних повноважень.

Таке кваліфіковане умовчання законодавця обумовлено неможливістю та недоцільністю, з огляду на неоднорідність даної категорії прав, сформулювати повноваження, які б носили універсальний характер для всіх без винятку особистих немайнових прав. Конкретизація загальної вказівки щодо змісту особистих немайнових прав здійснена законодавцем щодо кожного конкретного права окремо. Зокрема, конкретизація змісту права на честь та гідність, права ділову репутацію здійснена законодавцем в межах ст.ст. 297, 299 ЦК України.

2. У межах основного акта цивільного законодавства право на честь та гідність сформульовано як «право на повагу до гідності та честі» (ст. 297 ЦК України). Відповідно до положень статті кожен має право на повагу до його гідності та честі; гідність та честь фізичної особи є недоторканими; фізична особа має право звернутися до суду з позовом про захист її гідності та честі. А право на ділову репутацію в межах основного акта цивільного законодавства сформульовано як «право на недоторканність ділової репутації» (ст. 299 ЦК України). Відповідно до положень статті фізична особа наділяється правом на недоторканність своєї ділової репутації та правом на звернення до суду з позовом про захист своєї ділової репутації.

Аналіз вищезазначених положень основного акта цивільного законодавства свідчить, що законодавець, конкретизуючи зміст права на повагу до гідності та честі, права на недоторканність ділової репутації, фактично відійшов від традиційного доктринального погляду відносно змісту суб'єктивного права як міри можливої поведінки володільця суб'єктивного права, яка реалізується крізь призму тріади правомочностей. Натомість акцентував увагу на негативному аспекті аналізованих прав та фактично обмежився, у випадку з правом на честь та гідність, юридичним визнанням приналежності кожній фізичній особі

права на повагу до гідності та честі, чим обумовив кореспондування зазначеному праву обов'язку усіх інших осіб поважати честь та гідність певного суб'єкта; закріпленням за особою-носієм честі та гідності права вимоги, щоб будь-яка третя особа утримувалась від порушення закріпленого за нею права; закріпленням можливості припинити неправомірні дії, які посягають на честь та гідність особи шляхом звернення за допомогою до примусової сили держави. А у випадку із правом на ділову репутацію обмежився лише поширенням по відношенню до ділової репутації, як особистого немайнового блага особи, правового режиму недоторканності, чим власне закріпив за особою право на пред'явлення вимоги до будь-якої третьої особи щодо утримання від завдання шкоди її діловій репутації та закріплення за особою-носієм ділової репутації права на захист порушеного особистого немайнового блага в межах юрисдикційної форми.

Не викликає сумнівів: що особа-носіє честі, гідності щоденно має можливість вчиняти ряд змістовних дій, які за умови їх відповідності суспільним потребам, критеріями добра і зла, справедливості, совісті, обов'язку, суспільного ідеалу сприяють укріпленню позитивної думки суспільства щодо його морально-етичних якостей та самоствердженню особи-носія як гідного члена суспільства; що в окремих випадках, за необхідності, особа-носіє честі має можливість коригувати уявлення суспільства про власні морально-етичні якості шляхом укладання угод з побудови іміджу; що особа-носіє ділової репутації, з моменту її залучення до активної, професійної діяльності, має можливість вчиняти активні дії задля формування позитивного враження відносно власних професійних якостей, утвердження себе як фахівців у провідній для нього галузі.

Безсумнівним також видається той факт, що особа-носіє, вступаючи у різного роду суспільні відносини, має можливість вибудовувати такі відносини, спираючись на попередньо сформовані суспільством уявлення про його морально-етичні та ділові якості. А в умовах сьогодення не менш безсумнівним видається і факт можливості використання корисних властивостей моральних благ, здатних до

об'єктивації (честі та ділової репутації), третіми особами завдяки наданню їх володільцем доступу до них на підставі відповідного договору.

Утім, такі дії в переважній більшості наразі винесені законодавцем за межі нормативного втілення. Виключенням із загального правила є положення ч. 1 ст. 1116, ч. 1 ст. 1133 в частині визнання можливості ділової репутації виступати в якості оборотоздатного об'єкта цивільного права у правовідносинах комерційної концесії та у правовідносинах, які виникають з приводу ведення спільної діяльності. Хоча наразі існують дійсні передумови для перегляду аналізованих вище положень в частині позитивного регулювання права на честь та ділову репутацію, адже в площині фактичних правовідносин честь та ділова репутація виявляють здатність виступати предметом ряду і інших договорів.

Для досягнення зазначеної мети необхідним є перегляд наявного підходу до формулювання суб'єктивних цивільних прав, об'єктами яких виступають честь, гідність та ділова репутація. Адже саме формулювання суб'єктивного права на честь та гідність крізь призму категорії «повага» «збіднює» його зміст та фактично, з огляду на свободу думки, є правовою фікцією. А формулювання суб'єктивного права на ділову репутацію крізь призму правового режиму недоторканності та його побудова через право вимоги на дії інших осіб та права на захист не лише «збіднює» змістовне наповнення права, але й фактично здійснене без врахування положень основного акта цивільного законодавства в частині можливості ділової репутації виступати в якості оборотоздатного об'єкта цивільного права у правовідносинах комерційної концесії та у правовідносинах, які виникають з приводу ведення спільної діяльності.

Результатом переосмислення положень основного акта цивільного законодавства в частині закріплення права на честь та гідність, права на ділову репутацію повинно бути використання такого формулювання, за якого зміст таких прав буде відповідати традиційному уявленню щодо змісту суб'єктивного права та включатиме в себе три групи правомочностей, а саме

правомочність на власні дії, дії інших осіб та правомочність із захисту.

Власне, на мою думку, вищезазначеного результату можливо досягти шляхом формулювання суб'єктивного права, об'єктом якого виступає честь та гідність як «право на честь та гідність» та шляхом визнання трьох його складових частин: права на честь та гідність, права на недоторканність честі та гідності та права на захист честі та гідності у разі їх порушення. А суб'єктивного права, об'єктом якого виступає ділова репутація, як «права на ділову репутацію» та визнання трьох його складових частин: права на ділову репутацію, права на недоторканність ділової репутації та права на захист ділової репутації у разі її порушення.

Підсумовуючи вищезазначене, можливо зробити висновок, що зміст права представників органу правосуддя на повагу до гідності та честі, права на недоторканність ділової репутації охоплює правомочність на чужі дії (тобто можливість вимагати від інших осіб виконання покладених на них обов'язків) та правомочність із захисту (можливість звернутися до компетентних

органів держави за захистом порушеного права).

Ураховуючи те, що наразі назріла нагальна потреба в переосмисленні положень основного акта цивільного законодавства, в частині закріплення права на честь та гідність, права на ділову репутацію, хотілось би також зробити застереження, що в разі побудови на нормативному рівні права на честь та гідність, права на ділову репутацію крізь призму традиційної «тріади правомочностей» фактично повноваження з розпорядження такими особистими немайновими благами, як честь та ділова репутація, по відношенню до представників органу правосуддя матимуть обмежений характер. Адже на нормативному рівні визначено обмеження правоздатності представників органу правосуддя в частині можливості займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України (п. 1 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції»).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стефанчук Р.О. Захист честі, гідності та репутації в цивільному праві / Хмельницький ін-т регіонального управління та права. Київ : Науковий світ, 2001. 306 с.
2. Свердліченко В.П. Честь та гідність як особисте немайнове благо. *Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 1-2 квітня 2017 р.). С. 86–89.
3. Церковна А.О. Гідність та честь у цивільному праві України : дис. канд. юрид. наук : 12.00.03 ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2003. 197 с.
4. Радченко О. Гідність сучасної людини як моральна основа якості життя. *Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки.* 2013. Вип. 17. С. 68–72.
5. Грищук О.В. Людська гідність у праві: філософський аспект : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.12 ; Львівський державний університет внутрішніх справ. 418 с.
6. Кравченко П.А. Гідність людини як ціннісний принцип її соціального буття. *Філософські обрії.* № 9. 2003. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/1984>.
7. Костенко М.Т. Гідність у сучасному українському соціумі. *Філософські обрії: Наук.-теорет. журн.* / Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. Вип. 41. Київ; Полтава, 2019. С. 121–130.
8. Словник української мови: в 11 тт. Т. 1. / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970. 799 с.
9. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди ; голов. ред. В.І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
10. Актуальні проблеми приватного права України : збірник статей до ювілею д-ра юрид. наук, проф. Н.С. Кузнецової / відп. ред. Р.А. Майданик та О.В. Кохановська. Київ : ПрАТ «Юридична практика», 2014. 564 с.

11. Харьковская школа цивилистики: объекты гражданских прав : монография / И.В. Спасибо-Фатеева, В.И. Крат, О.П. Печень и др. ; под общ. ред. И.В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2015. 720 с.

12. Бондар І.В. Об'єкти особистих немайнових правовідносин. *Часопис Київського університету права*. № 2. 2018. С. 141–145.

13. Бабич І.Г. Значення принципу добросовісності при здійсненні права на честь і гідність. *Часопис цивілістики*. Вип. 30. 2018. С. 11–15. URL: <http://chascyvil.onua.edu.ua/index.php/chc/article/view/233/166>.